

CT DÓZISINDEX (CTDI) MÉRÉSE HELIKÁLIS SZKENNELÉSNÉL

Porubszky Tamás*, Elek Richárd,
Váradi Csaba, Bartha András

*Országos „Frédéric Joliot-Curie”
Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet,
Budapest*

*E-mail: porubszky@osski.hu

Áttekintés

- **A CT-páciensdózisok jelentősége**
- **Célkitűzés**
- **A CT-dozimetria alapjai**
- **A helikális vizsgálatok dozimetriai jellemzése**
- **Elméleti megfontolások**
- **Saját mérési eredmények**
- **Megbeszélés**
- **Összefoglalás**

A CT-páciensdózisok jelentősége 1.

2006-ben Németországban a CT részesedése a radiológiai vizsgálatok

– számából: 7 %

– kollektív effektív dózisából: 60 % volt. (Kalender 2011)

A CT-vizsgálatok száma a fejlett országokban évente 10-15 %-kal nő (AAPM 2007)

Az USA-ban a lakosság sugárterhelésében 2006-ban 1984-hez képest csak az orvosi sugárterhelés változott, átlagértéke ma már megközelíti a természetes háttérsugárzásét.

A növekedés fő összetevői:

– CT: 1,5 mSv/fő/év effektív dózis,

– nukleáris medicina 0,8 mSv/fő/év effektív dózis,

– intervenciós radiológia: 0,4 mSv/fő/év effektív dózis.

– (Természetes háttér: 3,1 mSv/fő/év effektív dózis.) (NCRP 2009)

A CT-páciensdózisok jelentősége 2.

Fontos: Az NCRP 2009 ellenében hangsúlyozni kell, hogy a súlyos betegek és sérültek indokolt orvosi sugárterhelését kiátlagolni a lakosság egészére (tehát egészségesekre) helytelen, mert téves következtetésekre vezethet (RSNA, AAPM).

A CT-vizsgálatok számának világszerte további növekedése várható. A sugárvédelem érvényesítése nem az indokolt (többnyire életmentő) vizsgálatok számának csökkentésében, hanem az egy vizsgálatra jutó páciens-sugárterhelés csökkentésében lehetséges és szükséges (Kalender, ECR 2008).

A páciensdózisok alakulására és a növekvő kollektív dózisa fokozattan figyelni kell – ezt kb. 2000 óta hangsúlyozza számos nemzetközi és nemzeti szervezet. Azóta a gyártók versenyeznek a CT-páciensdózisok csökkentésében (áram-moduláció körülfordulás mentén, áram-moduláció z-tengely mentén, zajszűrés, alacsony dózisú vizsgálati protokollok stb.).

Célkitűzés

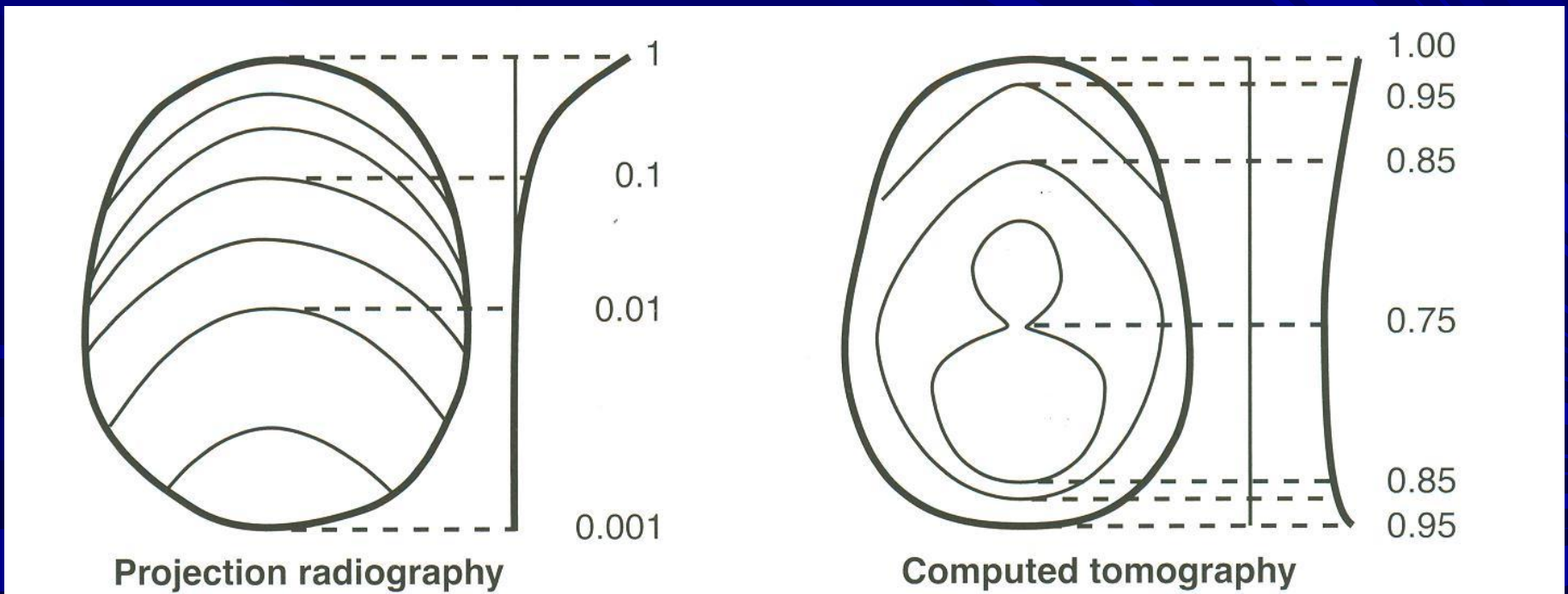
A gyártókra vonatkozó nemzetközi és európai (biztonsági) szabványok (IEC=EN=MSZEN 60601-2-44), illetve a páciensek sugárterhelésére vonatkozó EU-direktíva (97/43/Euratom) egyaránt megkövetelik a röntgenberendezések, ezen belül a CT-készülékek által a páciensnek kiszolgáltatott sugárzás mennyiségének kijelzését.

Célunk volt saját mérésekkel megvizsgálni CT-dózisokat helikális klinikai beállítások mellett és megbecsülni a gyártói kijelzések pontosságát.

CT-dozimetriai alapfogalmak 1.

Lokális dózisok (szervben, szövetben elnyelt dózis) és egésztest-kockázatra jellemző dózis (effektív dózis) becslése fantommérések segítségével

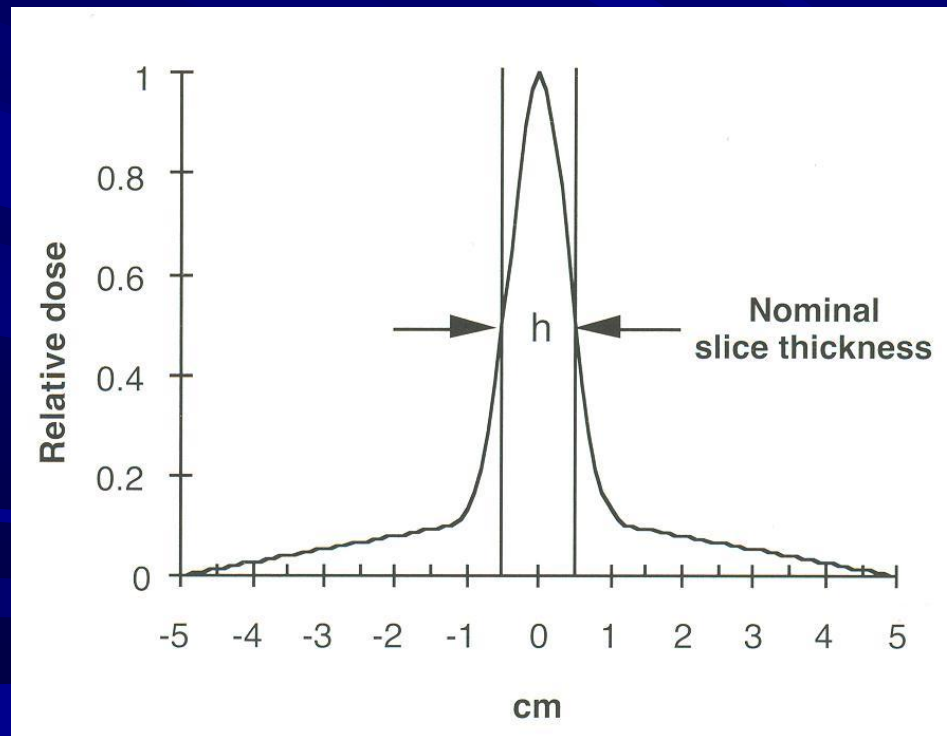
Összehasonlítás: Hagyományos koponya-röntgenfelvétel és koponya-CT dóziseloszlása – relatív egységekben (Nagel 2002):

CT-dozimetriai alapfogalmak 2.

Dózisprofil $D(z)$

Tipikus dózisprofil. Egy axiális szelet, 10 mm névleges szeletvastagság (Nagel 2002):

CT-dozimetriai alapfogalmak 3.

Pitch faktor:

$$p = \frac{I}{N \times T}$$

ahol I : asztalléptetés egy körbefordulás alatt,

N : az egy körülfordulás alatt leképezett szeletek száma,

T : egy szelet (névleges) vastagsága, és így

$N \times T$: a névleges nyalábszélesség.

Többszeletes letapogatás-sorozatok teljes dózisprofiljai (szeletvastagság: 10 mm) (Nagel 2002)

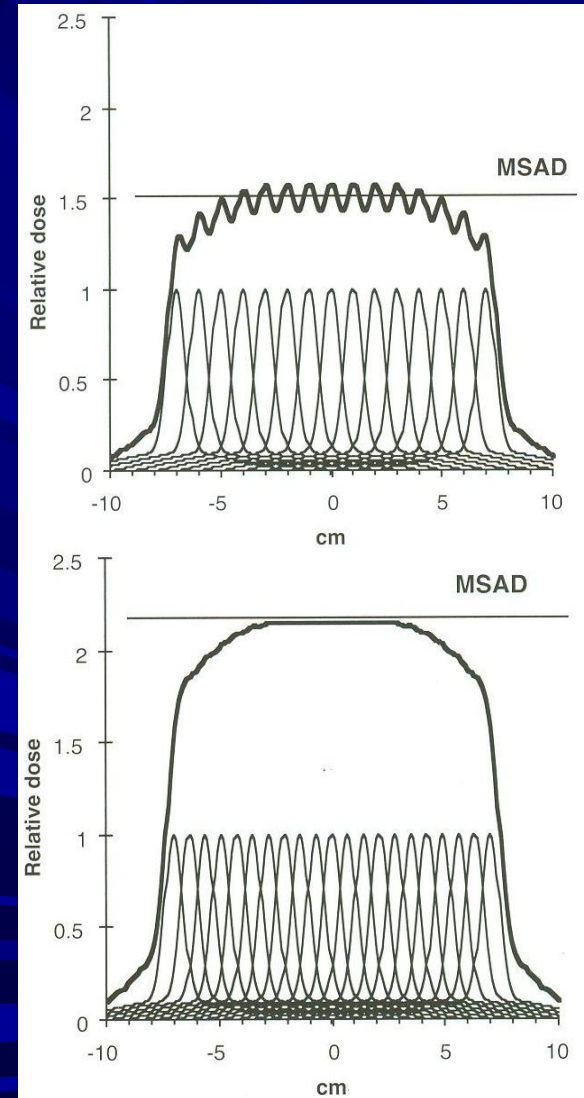
Felül: 15 szelet, 10 mm asztalléptetés

(azaz $p = 1$)

Alul: 21 szelet, 7 mm asztalléptetés

(azaz $p = 0,7$)

MSAD= Multiple Scan Average Dose

CT-dozimetriai alapfogalmak 4.

CT dózisindex Computed Tomography Dose Index 100 (CTDI₁₀₀) (IEC 1999, AAPM 2007):

$$CTDI_{100} = \frac{1}{NT} \int_{-50\text{ mm}}^{50\text{ mm}} D(z) dz$$

ahol $D(z)$: a dózisprofil a z -tengely mentén, amelyben D a levegőben elnyelt dózis,

N : az egy körülfordulás alatt leképezett szeletek száma,

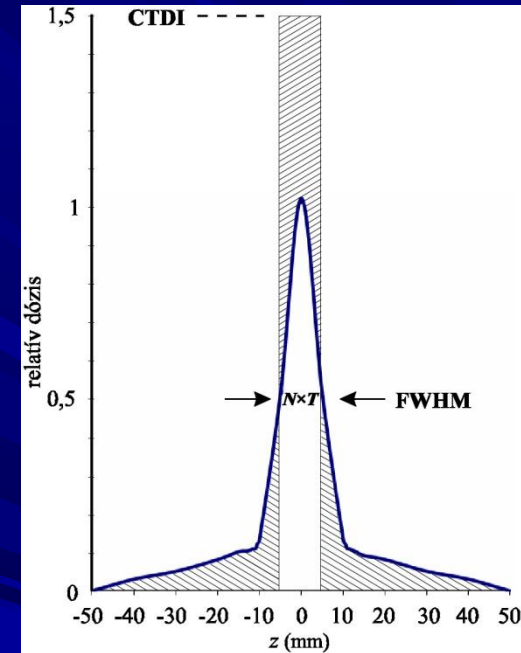
T : egy szelet (névleges) vastagsága, és így

$N \times T$: a névleges nyálábszélesség.

A CTDI mértékegysége: mGy. A gyakorlatban mérendő értékek tartománya: 0,1 – 100 mGy.

MSAD = CTDI, ha $p = 1$ és a szeletek száma elegendő a telítési érték eléréséhez (kb. 12-15)

⇒ Nem kell egy egész letapogatás-sorozatot mérni az MSAD-hez, elég egy szelet CTDI-jét (Shope et al. 1981).

CT-dozimetriai alapfogalmak 5.

Dozimetriai CT-fantomok:

Szabványos 16 cm (fej) és 32 cm átmérőjű (test) PMMA dozimetriai CT-fantom és 10 cm-es ionizációs kamra

Súlyozott CTDI (weighted CTDI, CTDI_w):

$$\text{CTDI}_w = \frac{1}{3} \text{CTDI}_{100,c} + \frac{2}{3} \text{CTDI}_{100,p}$$

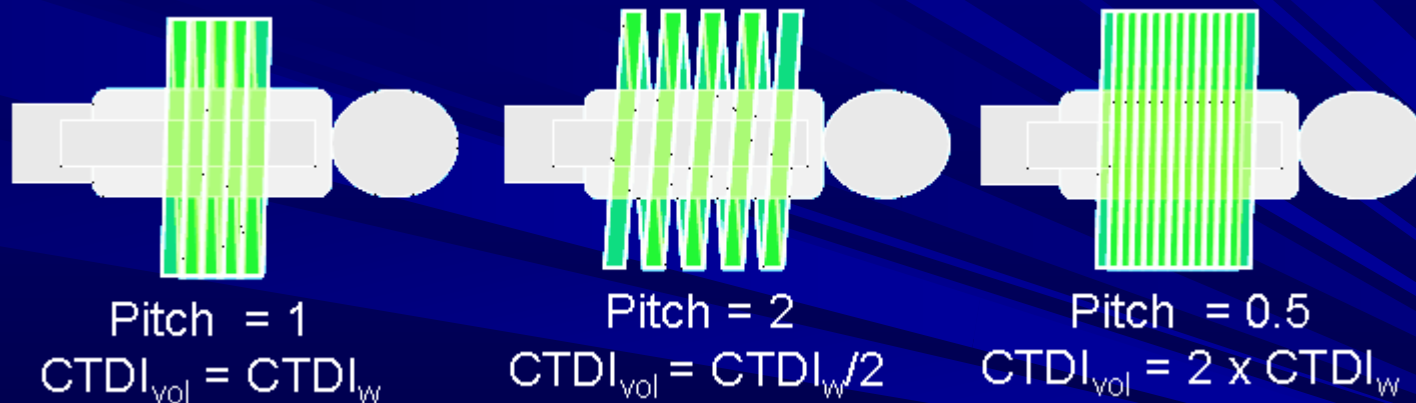

CT-dozimetriai alapfogalmak 6.

Effektív vagy térfogati CTDI (pitch-korrigált CTDI, $CTDI_{vol}$):

$$CTDI_{vol} = \frac{1}{p} \times CTDI_w$$

Ez magában foglalja a pitch befolyását a lokális dózisa – már nem szabad még egyszer korrigálni. Az átlagos lokális dózist jellemzi, ha $p \neq 1$.

Impactscan 2007

A készüléknek a konzolon ki kell jeleznie a $CTDI_{vol}$ -t – az egy körülfordulásra vonatkozó lokális dózist jellemzi. (IEC 2002)

**Fontos: a dózis, így a CTDI is mindig lokális mennyiség.
(Pl. ha 1 szelet dózisa 15 mGy, akkor ugyanott 8 szelet dózisa is 15 mGy.)**

CT-dozimetriai alapfogalmak 7.

Dózis-hossz szorzat (dose length product, DLP):

$$DLP = CTDI_{vol} \times L$$

ahol L a teljes letapogatási hosszúság (szken-hossz) (a $CTDI_{vol}$ -ban a pitch hatása már figyelembe van véve).

Mértékegysége: mGy × cm.

Mivel a szkennelésnél a test átmérője mindig teljesen átsugárzódik, a DLP a teljes testet érő össz-sugárterhelésre (összes elnyelt energiára) jellemző közelítő mennyiség.

A DLP megadható egy teljes betegvizsgálatra, azon belül egy letapogatás-sorozatra vagy akár egyetlen körülfordulásra is.

Egy körülfordulás esetén a DLP (vagy dlp) –ben szereplő hosszúság azt a hosszúságot jelenti, amelyről a dózisprofilhoz való hozzájárulást figyelembe veszik.

A DLP-ből az adott szkenhez/vizsgálathoz tartozó effektív dózist (E) az irodalomban található, Monte Carlo számításokon alapuló szorzófaktorokkal becsülik.

Dozimetriai kijelzés a CT-berendezések vezérlőpultján

Az IEC 60601-2-44 „Particular requirements for basic safety and essential performance of X-ray equipment for computed tomography” termékszabvány kiadásai megkövetelik:

The value for $CTDI_{vol}$ expressed in milligray (mGy) shall be displayed on the CONTROL PANEL, reflecting the type of examination selected, head or body, and the CT CONDITIONS OF OPERATION. Ed {2.1} 29.1.103.4 (2002.11)

The values for $CTDI_{vol}$ expressed in units of mGy and DLP expressed in units of mGy.cm, both quantities reflecting the type of examination selected - head or body - and reflecting the CT CONDITIONS OF OPERATION, shall be displayed on the CONTROL PANEL prior to initiation of a scanning sequence. Additionally, the PHANTOM type indicating the diameter on which $CTDI_{vol}$ values are based shall be displayed as well. Ed {3.0} 203.112 (2009.02)

EU és NAÜ követelmény: ± 20 %-nál nem rosszabb egyezés a mért és a kijelzett dózisértékek között

A CTDI definíciójának továbbfejlesztései

Nyalábszélességek: 64 szeletes: 30-40 mm, 320 szeletes: 160 mm

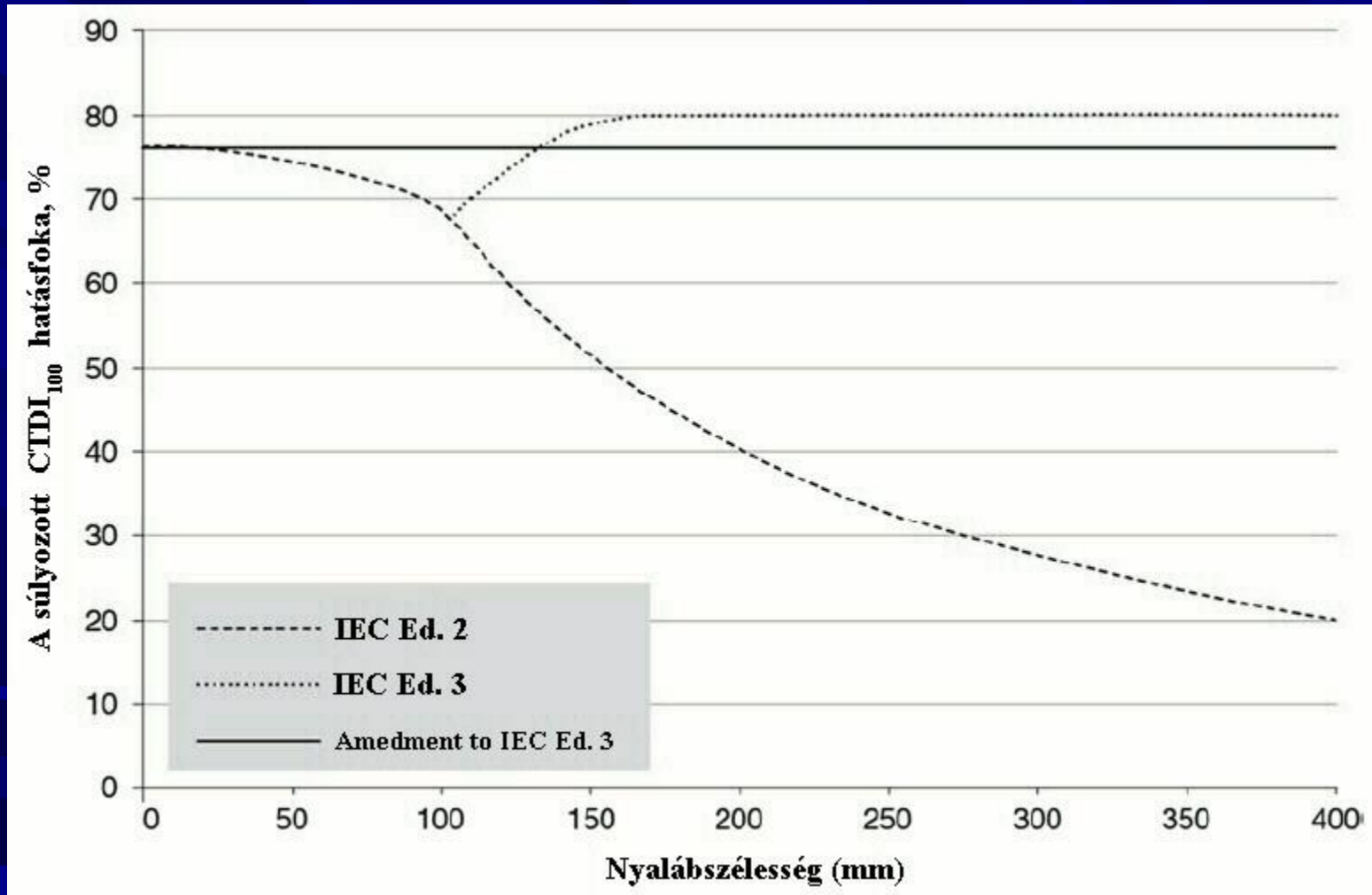
2009: IEC 60601-2-44 Ed {3.0.}:

$$\text{CTDI}_{100} = \int_{-50\text{mm}}^{+50\text{mm}} \frac{D(z)}{\min\{N \times T, 100\text{mm}\}} dz$$

2011: IEC 60601-2-44 Ed {3.0.}, Amd 1:

$$\text{CTDI}_{100} = \int_{-50\text{mm}}^{+50\text{mm}} \frac{D_{\text{Ref}}(z)}{(N \times T)_{\text{Ref}}} dz \times \frac{\text{CTDI}_{\text{freeair}, N \times T}}{\text{CTDI}_{\text{freeair}, \text{Ref}}}$$

J. M. Boone (2007): a $CTDI_{100}$ „hatásfoka” a „ $CTDI_{\infty}$ ”-hez képest csak 65 és 90 % közötti.

A helikális vizsgálatok dozimetriai jellemzésének kérdése

Ma már szinte kizárólag spirál CT-k, protokollok többsége is helikális

Multi-detector CT (MDCT): sokféle rekonstruálható szeletvastagság

CT-csövek hőterhelhetőségének megnövekedése: gyors mérési lehetőség

Megnövekedett sugárvédelmi igények: kb. 1999-2000 óta a gyártók versenyeznek a dóziscsökkentésben

CTDI: elterjedt, de sok félreértést is okozott (Dixon 2006)

Javaslatok különböző további mérési módszerekre

Ugyanakkor IEC, IAEA és mások: A már elterjedt felszerelés további alkalmazhatóságát próbálják elősegíteni

A definíció továbbfejlesztései ellenére a CTDI „hivatalosan” ma is kizárólag axiális szkennelésre van definiálva.

PI. AAPM 2010: „CTDI is defined exclusively for axial scanning, and its application to characterize dose in helical scanning is therefore conceptually presumptuous.”

Az új megközelítés

R. L. Dixon és munkatársai, köztük J. M. Boone (2003-2010), végül az AAPM munkacsoportja (2010, Rep. No 111, a munkacsoport vezetője: R. L. Dixon): új szemlélet kidolgozása: pontosabb és egyetemesebb módszer, amely minden nyalábszélességre és szkennelési módra alkalmazható, a CTDI₁₀₀ pedig egy speciális esetként benne van.

Alapfogalma: kumulatív dózis, jelölése $D_L(z)$. A $z=0$ pontra:

$$D_L(0) = \frac{1}{b} \int_{-L/2}^{L/2} f(z') dz'$$

$f(z')$ az egyszeres szken dózisprofilja (azonos a CTDI definíciójában szereplő $D(z)$ -vel),

L a teljes szkenhossz,

b az egymást követő körülfordulások középpontjainak távolsága, azaz $b=p \times N \times T$,

tehát $p=1$ esetén $b=N \times T$, tehát a névleges nyalábszélesség

$L = 100$ mm és $p=1$ esetén $D_L(0) = \text{CTDI}_{100}$

$p \neq 1$ esetére általánosítva: $\text{CTDI}_{100} = p \times D_L(0)$

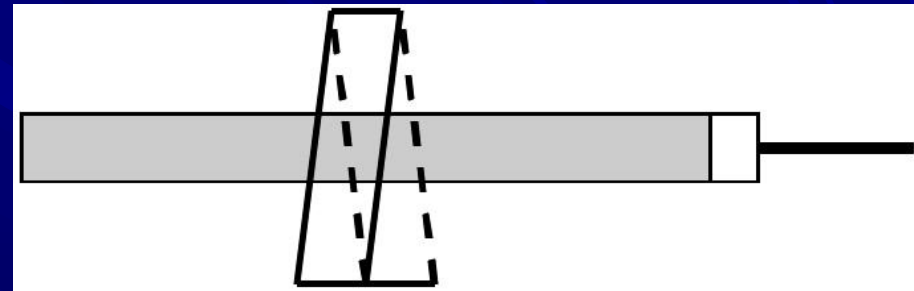
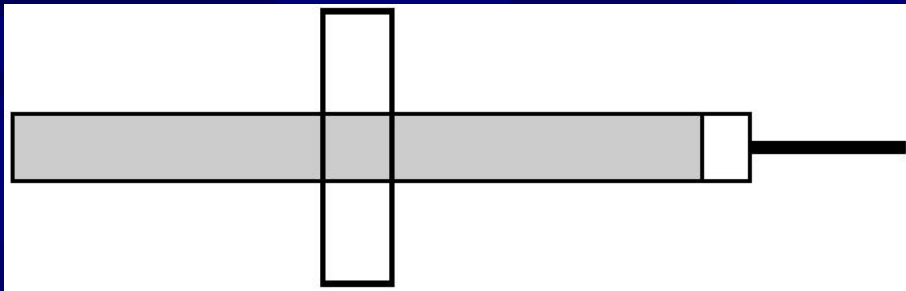
Adatok az irodalomból helikális CTDI értékekre

McNittGray et al (1999): $p=1$ esetén axiális és helikális vizsgálatok dózisaik közelítőleg megegyeznek, $p>1$ esetén a helikális szkennelés dózisaik $(1/p)$ -vel arányosak.

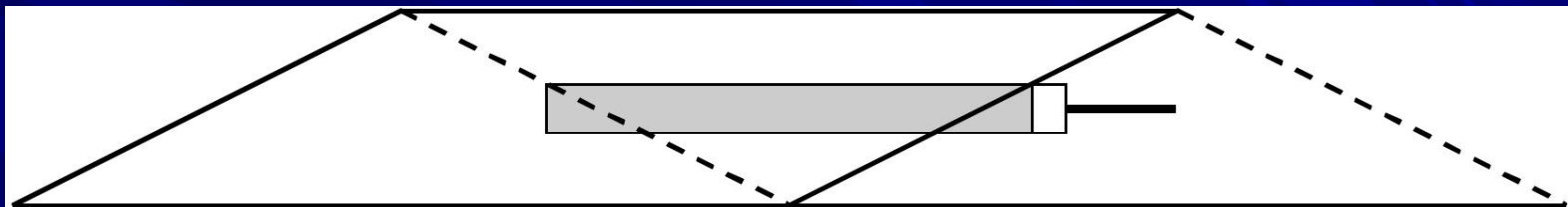
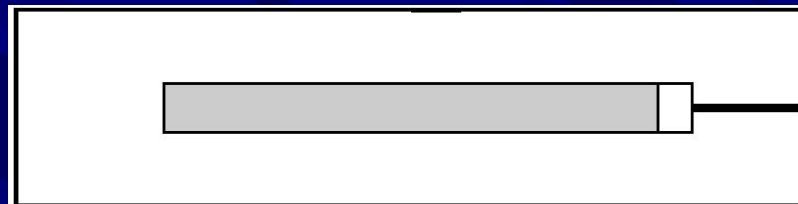
Descamps et al (2012): azonos p mellett az axiális és helikális vizsgálatok CTDI értékei néhány %-on belül megegyeznek.

Trevisan et al (2014): Pl. a nyalábszélesség nem mindig állítható be helikális módban azonos értékre, de ahol beállítható: megállapítható a hagyományos CTDI-dozimetria megfelelése. Három különböző mérési módszerrel meghatározott, valamint a berendezés által kijelzett $CTDI_{vol}$ értékek általában 9 %-on belül megegyeztek.

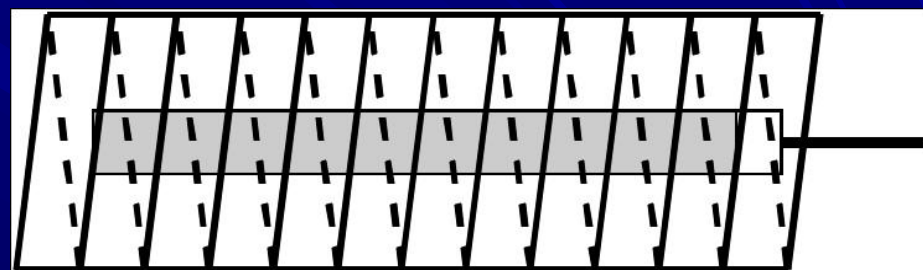
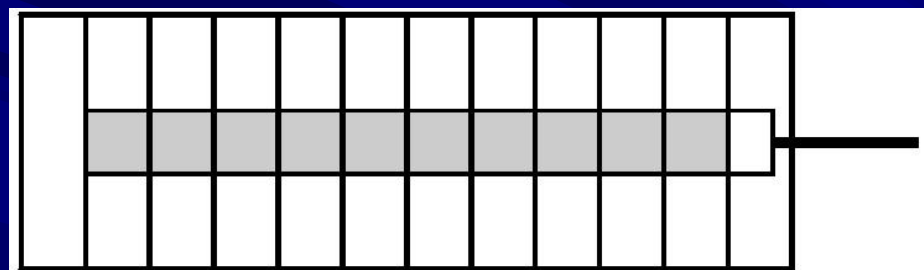
Elméleti megfontolások helikális módban történő méréshez

10 mm-es nyalábszélesség, egyszeres körülfordulás. a) axiális, b) helikális.

160 mm-es nyálábszélesség, egyszeres körülfordulás. a) axiális, b) helikális.

10 mm-es nyálábszélesség, 12-szeres körülfordulás. a) axiális, b) helikális.

Saját mérések: Anyagok és módszerek

A vizsgálathoz alkalmazott eszközök:

Szabványos PMMA fej (16 cm Ø), illetve test (32 cm Ø) CT-dozimetriai fantom;

RTI Barracuda röntgensugár multiméter,

Wellhöfer DCT-100 típusú, 100 mm aktív hosszúságú CT-ionizációs kamrával.

Vizsgálati pontosság:

A gyártónál végzett kalibráció tanúsítványa szerint a DCT-10 típusú ionizációs kamrával végzett mérések eredményének eredő mérési bizonytalansága ($k=2$ érték mellett): $\pm 2,4$ %.

A CTDI-mérések reprodukálhatósága – 10 azonos paraméter-beállítás mellett végzett mérés alapján – ± 1 %-on belül van. Korábbi összeméréseink két azonos típusú DCT-10 ionizációs kamra között ± 2 %-on belüli egyezést mutattak, azonos beállítás mellett (a CT-készülék reprodukálhatóságával).

Saját mérési eredmények (2011-13)

Gyártó /típus	Fantom (Fej / Test)	CTDI _{vol} kijelz. (mGy)	CTDI _{vol} mért (mGy)	Gyártó /típus	Fantom (Fej / Test)	CTDI _{vol} kijelz. (mGy)	CTDI _{vol} mért (mGy)
1/1	F	56,64	54,49	2/1	T	5,90	6,864
			54,58				6,622
			55,41				13,910
	T	5,70	4,930		T	14,70	17,210
	T	9,67	8,883		T	8,80	10,360
	T	9,80	8,611		T	5,99	5,754
1/2	T	7,42	7,377	3/1	T	7,20	6,815
	T	6,62	6,241		T	11,99	11,140
	T	9,12	8,528	3/2	T	3,50	3,909
	T	3,50	3,678		T	10,32	10,525
1/3	T	1,84	1,830	5/1	T	25,06	25,062
	T	2,07	1,840		T	26,20	26,29
4/1	F	53,1	55,60		T	39,91	39,14

Megbeszélés

Eltekintve a szisztematikus eltérésektől (gyári kalibrációk letérései), a legrosszabb esetben is 18 %-on belüli, de legtöbbször 9 %-on belüli egyezés tapasztalható a helikális módban mért és a gyártó által beprogramozott (előrejelzett) $CTDI_{v0}$ értékek között.

A gyártók definíció szerint mérnek.

Következtetés: az eltéréseket a „lelógó” dózisprofil-farkak járulékának eltérései okozzák.

Kellő óvatossággal és hibabecsléssel a mérési módszer alkalmazható.

Összefoglalás

Az eredeti CTDI metrika a technika fejlődésével korrekciókra szorult.

Egyidejűleg több nemzetközi és nemzeti szervezet foglalkozik a kérdéssel (IEC, AAPM, IAEA, ICRU stb.), eltérő hangsúlyokkal.

Egyesek (*Boone, Dixon, AAPM*) új mérési eljárást javasolnak, amely univerzálisan alkalmazható.

Mások (*IEC, IAEA, Kalender*) a CTDI némi igazítással történő további alkalmazhatósága mellett érvelnek.

Következtetés: a CTDI-dózisfantomok és a 100 mm-es ceruzakamrák – egyéb módszerek terjedése mellett is – még legalább 10-15 évig használatban maradnak a CT-berendezések sugárzás-kibocsátásának jellemzésére.

Köszönöm a figyelmet